

Леся ШАПОВАЛ,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВО НА УСИНОВЛЕННЯ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Сімейне законодавство України регулює питання забезпечення сприятливих умов для життя і виховання дітей. В житті трапляються різні причини, по яких діти залишаються без опіки батьків і також не мають змоги виховуватись в рідній сім'ї. Одним з найбільш з пріоритетних способів влаштування дітей, які опинилися в такій ситуації відповідно до Сімейного кодексу України (далі – СК України), є їх усиновлення.

Основна ціль усиновлення – це не матеріальне забезпечення і виховання дитини, а створення для неї умов проживання у повноцінній сім'ї, де будуть забезпечуватися стабільні та гармонійні умови її життя. Українське законодавство підтримує пріоритет сімейного виховання, оскільки саме воно дозволяє забезпечити сприятливий, стабільний психоемоційний розвиток дітей, створити необхідні умови для отримання освіти, задоволення різноманітних потреб. Важливим є те, що усиновлена дитина наділяється рівними правами з рідними дітьми, тобто фактично вона отримує «нових» батьків.

Для забезпечення гарантій прав дитини і стабільності відносин між усиновителями і усиновленими законодавством України передбачається судовий порядок усиновлення, який вимагає дотримання визначеного ряду умов. Так, до осіб, які бажають усиновити дитину висуваються згідно статті 211 СК України наступні вимоги:

– усиновлювачем дитини може бути дієздатна особа віком не молодша двадцяти одного року, за винятком, коли усиновлювач є родичем дитини;

– усиновлювачем може бути особа, що старша за дитину, яку вона бажає усиновити, не менш як на п'ятнадцять років. У разі усиновлення повнолітньої особи різниця у віці не може бути меншою, ніж вісімнадцять років;

– усиновлювачами можуть бути подружжя. А також, якщо дитина має лише матір, вона не може бути усиновлена чоловіком, з яким її мати не перебуває у шлюбі. Якщо дитина має лише батька, вона не може бути усиновлена жінкою, з якою він не перебуває у шлюбі. Якщо такі особи проживають однією сім'єю, суд може постановити рішення про усиновлення ними дитини. Якщо дитина має лише матір або лише батька, які у зв'язку з усиновленням втрачають правовий зв'язок з нею, усиновлювачем дитини може бути один чоловік або одна жінка;

– усиновлювачами можуть бути лише особи різної статі;

– особи, які не перебувають у шлюбі між собою, не можуть усиновити одну і ту ж дитину. Але якщо такі особи проживають однією сім'єю, суд може постановити рішення про усиновлення ними дитини.

Також, стаття 212 СК України дає вичерпний перелік осіб, які не можуть бути усиновлювачами. До них належать особи обмежені у дієздатності, визнані недієздатними, позбавлені батьківських прав, якщо ці права не були поновлені; особи, які не мають постійного місця проживання та постійного заробітку (доходу) тощо [2].

Сьогодні активні бойові дії по всій території України часто призводять до розлуки батьків і дітей. Тисячі дітей залишаються сиротами, які втратили своїх батьків, піклувальників чи опікунів та стикнулися з страшними реаліями війни.

В засобах масової інформації часто можна зустріти інформацію про те, що і українці, і іноземці хочуть допомогти дітям, які втратили батьків, пропонують подбати про них та навіть виявляють бажання їх усиновити. Звісно усиновлення є дуже важливим для забезпечення найкращих інтересів дитини. Тому при розгляді питання про усиновлення служби у справах дітей: перевіряють всі обставини щодо батьків дитини; встановлюють, чи може бути дитина усиновлена; з'ясовують, чи наявні у дитини інші родичі і чи можуть вони піклуватись про дитину; забезпечують пріоритетну можливість виховувати дитину родичам.

Усиновлення – це доволі тривала процедура, яка передбачає, що охочі усиновити дитину мають пройти навчання, довести, що відповідають вимогам для усиновлення і стати на спеціальний облік кандидатів в усиновлювачі, який ведуть служби у справах дітей [1].

Разом з тим, хочемо зазначити, що з огляду на сьогоднішній день, варто було б внести до СК України певні зміни і доповнення, які стосувалися б вимог до осіб, які хочуть усиновити дитину.

Законодавець досить багато уваги приділяє формальним питанням усиновлення – доходу усиновлювачів, добробуту, наявності житлового приміщення. Дані критерії є дуже значущими, проте важливішу роль відіграє моральний клімат у сім'ї потенційних усиновлювачів, щоб не виникло жорстокого поводження із усиновленими дітьми в подальшому. У зв'язку з цим вважаємо вірним серед умов для усиновлення, варто встановити обов'язок проходження кандидатами психологічного тестування та огляду.

Також, оскільки багато хто втратив своє майно у зв'язку з воєнними діями, то вимогу щодо наявності у осіб, які хочуть усиновити дитину постійного місця проживання (п.7, ч. 1, ст. 212 СК України) можна було б замінити на можливість укладення такими особами довгострокового договору найму (оренди) житла, де дитина б могла проживати та виховуватися в сім'ї.

Хочемо звернути увагу також на те, що на сьогоднішній день вимога, про те, що усиновлювачами можуть бути лише подружжя є лишньою. Вважаємо, що чоловік чи жінка, які не перебувають у шлюбі, але якщо вони відповідають усім іншим вимогам, які ставляться до усиновлювачів, то вони мають право стати усиновлювачами і виховувати дитину. До того ж, враховуючи те, що під час воєнних дій багато людей, як військових так і цивільних гинуть, то надання можливості самотній людині виховувати дитину в любові і затишку, де вона почуватиметься

безпечно – це буде врахування найкращих інтересів дитини. І вже після того, як не знайдеться самотнього громадянина України, який не перебуває у шлюбі і, який захоче усиновити дитину, варто давати можливість усиновити цю дитину іноземними громадянами (окрім громадян Російської Федерації).

Однією із суттєвих з моральної точки зору проблем є можливість скасування усиновлення. Такі ситуації, на жаль, не рідкісні в наш час і спричиняють психологічні проблеми у дітей, від яких відмовилися усиновлювачі. Вважаємо на законодавчому рівні, слід встановити норму про компенсацію моральної шкоди усиновленим дітям, а також інші заходи відповідальності, пов'язані з подальшим позбавленням права на усиновлення. Безумовно, зазначений захід не покращить психічний стан дитини, але принаймні забезпечить йому певний матеріальний захист, а також сприятиме більш обдуманому прийняттю рішення усиновлювачами.

Крім зазначених заходів, слід встановити в законодавстві мінімальний термін спілкування між дитиною і усиновлювачами перед процедурою усиновлення. Ймовірно, з метою встановлення контакту варто навіть передбачити у СК України можливість спільного проживання протягом кількох місяців.

У будь-який час як усиновлювачі, так і усиновлені повинні мати можливість отримати психологічну підтримку або консультацію фахівця, що знизить рівень тривожності сторін і в цілому позитивно вплине на інститут усиновлення.

Підводячи підсумок вище викладеному, хочемо зазначити, що для належного забезпечення реалізації права на усиновлення дітей в умовах воєнного стану та після його завершення, є доцільним внести зміни та доповнення до СК України які б стосувалися вимог до усиновлювачів.

Проблеми, які стосуються усиновлення мають дуже гострий характер і вимагають уваги з боку законодавця. В даний час до інституту усиновлення проявляється досить підвищений інтерес, у зв'язку з чим, щоб уникнути спірних питань, необхідне вдосконалення законодавства в даній галузі та приділення підвищеної уваги до життя дітей-сиріт.

Список використаних джерел

1. Белуга Ю.М. Основні аспекти пов'язані з усиновленням в умовах воєнного стану. *Російсько-українська війна: право, безпека, світ*: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Тернопіль. Західноукраїнський національний університет. (29–30 квітня 2022р.). Тернопіль: ЗУНУ, 2022. С. 25–28. URL: <http://confuf.wunu.edu.ua/index.php/confuf/article/view/875/862>.

2. Сімейний кодекс України: Закон від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.